

*Єрмоєнко С. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов**Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЮРИДИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД: ЛЕКСИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Пропонована стаття окреслює загальні характеристики юридичного тексту та розглядає особливості перекладу англійських юридичних термінів українською мовою. Дослідження способів передачі юридичних термінів проводиться на матеріалі Великого англо-українського словника за редакцією М.В. Адамчика. В статті аналізуються способи перекладу 254 юридичних термінів, відібраних зі словника за допомогою методу випадкової вибірки. Проаналізувавши структурно-семантичні особливості виокремлених юридичних термінів, ми виділили прості, складні терміни та термінологічні сполучення. Із семантичної точки зору ми виділили такі тематичні групи аналізованих нами юридичних термінів: це назви учасників судового процесу, назви злочинів та їх учасників, назви юридичних осіб, назви вироків і покарань, назви юридичної документації, назви юридичних дій і наслідків. Основними способами передачі англійських юридичних термінів у перекладному словнику є: еквівалент, описовий переклад, калькування, комбінований переклад та компресія терміна. Провівши аналіз основних способів передачі юридичних термінів з англійської мови на українську, зазначимо, що переклад терміна частково залежить від його структури. Так, при перекладі простих термінів найчастіше спостерігається використання або еквіваленту, або описового перекладу. Переклад термінологічних словосполучень тяжіє більше до застосування таких способів перекладу, як калькування та описовий переклад. Зустрічаються також випадки компресії та комбінованого перекладу. Комбінований переклад міг становити собою поєднання еквіваленту та описового перекладу, калькування та описового перекладу, транслітерації та описового перекладу. Комбінований переклад є специфічною рисою власне спеціалізованих видань, які покликані донести до спеціаліста і опосередкованого користувача всі можливі способи передачі вихідної термінологічної одиниці.

Ключові слова: юридичний текст, юридичний термін, способи перекладу, еквівалент, описовий переклад, калькування, комбінований переклад, компресія терміна.

Постановка проблеми. Юридичний текст належить до текстів офіційно-ділового стилю. З перекладацької точки зору в юридичному тексті домінує когнітивна інформація (інформація про об'єктивну дійсність), проте в юридичному тексті також представлені мовні засоби вираження оперативної інформації (інформації, яка спонукає реципієнта до дії). До найхарактерніших рис юридичного тексту зараховують такі: вживання юридичної термінології; загальна семантика іменника; повтор та роз'яснення слів; вживання лексики високого стилю, архаїзмів, запозичень (зокрема латинізмів); вживання дієслівних та модальних конструкцій припису; розгорнутий синтаксис; домінування дієслова у теперішньому часі; частотне вживання пасивних конструкцій; вживання однорідних підряд-

них, умовних речень; використання кліше [1–4]. На наше переконання, відмінність правових систем різних країн становить значні труднощі при передачі юридичної термінології мовою перекладу. Так, наприклад, у парі мов англійська-українська, залишається ще багато невирішених питань, щодо передачі відповідної англійської юридичної термінології українською мовою. Візьмемо, наприклад, англійські терміни на позначення правників (адвокатів) у Великій Британії (solicitor, barrister) та США (attorney) чи позивача у цивільному суді Великої Британії (claimant) та США (plaintiff) [5]. Синонімічність англійської юридичної термінології також становить значні складнощі при перекладі, наприклад, в англійській мові існує низка термінів для передачі поняття «подати позов» у цивільному суді – start a claim, issue a claim, file a claim, serve a claim, start proceedings тощо [6]. Незважаючи на наявність спеціалізованих перекладних словників юридичної термінології, які з'явилися останнім часом, не вироблено загальних рекомендацій щодо способів передачі англійських юридичних термінів українською мовою. Пропонована стаття окреслює особливості передачі англійської юридичної термінології у Великому англо-українському словнику за редакцією М.В. Адамчика [7]. Запропонована класифікація способів перекладу юридичних термінів доповнює теорію з цього питання та може бути використана у подальших дослідженнях. Ми визначаємо термін як «слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [8, с. 617].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань перекладу термінологічних одиниць в українському перекладознавстві зверталися В.І. Карабан [1], Л.М. Черноватий [4; 9], І.В. Корунець [3], А.Я. Коваленко [2], Ф.А. Циткіна та інші [10]. В основному перекладознавці ведуть мову про застосування відповідного еквівалента термінологічній одиниці оригіналу. За відсутності еквівалента перекладач може звернутися до транслітерації чи транскрипції (з можливістю адаптації терміна до мови перекладу), калькування, описового перекладу та навіть до розширення чи звуження термінологічного сполучення. Слід відмітити, що перекладознавці ведуть мову про застосування різних способів передачі простих, складних термінів та термінологічних сполучень, проте не вироблено чіткого розмежування у застосуванні відповідних способів передачі термінів оригіналу у мові перекладу. Крім того, у довідкових виданнях часто можна зустріти застосування комбінованого перекладу, коли укладач словника пропонує низку варіантів передачі одного терміна оригіналу.

Мета статті. Основною метою пропонованої статті є окреслення найчастотніших способів передачі юридичних термінів у Великому англо-українському словнику за редакцією

М.В. Адамчика. Методом випадкової вибірки зі словника було відібрано та проаналізовано переклад 254 юридичних термінів (всі терміни мали позначку у словнику юр.) [7].

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши структурно-семантичні особливості виокремлених юридичних термінів, ми виділили прості, складні терміни та термінологічні сполучення. Із семантичної точки зору ми виділили такі тематичні групи аналізованих нами юридичних термінів: це назви учасників судового процесу, назви злочинів та їх учасників, назви юридичних осіб, назви вироків і покарань, назви юридичної документації, назви юридичних дій і наслідків.

В аналізованому словнику були виділені наступні способи передачі юридичних термінів: описовий переклад, переклад на рівні еквіваленту, комбінований переклад, калькування, компресія терміна.

Переклад за допомогою еквіваленту зафіксований у нашій вибірці, що пояснюється матеріалом нашого дослідження, а також тим фактом, що юридична термінологія бере свій початок з латинської мови, спільної як для англійської, так і для української мов. Оскільки запозичення з цієї мови здійснювалися давно і протягом тривалого часу, то в обох мовах закріпилися сталі еквіваленти, що відповідають один одному та позначають однакові поняття в обох мовах. Проілюструємо дане твердження прикладами:

Alienate – відчужувати

Vendee – покупець

Vendor – продавець

Attestor – свідок

Averment – доказ

Як видно з вищеведених прикладів, форма українського еквіваленту не є пов'язаною з формою англійського терміна, але дані одиниці обох мов є еквівалентними по відношенню одна до одної, оскільки вони позначають тотожні поняття у двох мовах. Також слід зазначити, що деякі англійські терміни зберігають свою форму такою, як вони були запозичені з латинської мови. Переклад на рівні еквіваленту спостерігається при передачі простих термінів.

Також у нашій вибірці спостерігаються випадки застосування дослівного перекладу, тобто калькування для передачі відповідної термінологічної одиниці вихідної мови. Звернемося до прикладів:

Battery – побої, образа дією

Capital – карний; покараний смертю

Capital crime (offence) – карний злочин

The case for the defendant – факти на користь відповідача

Застосування дослівного перекладу спостерігається переважно при передачі термінологічних словосполучень, які становлять собою поєднання прикметника з іменником або двох іменників. Поодинокими є випадки застосування калькування для передачі простих термінів.

Найчастотнішим способом передачі англійських юридичних термінів українською мовою в аналізованому словнику є описовий переклад, який роз'яснює значення вихідного терміна за допомогою розгорнутого словосполучення або навіть речення. Перевагою описового перекладу є те, що як спеціалісту, так і не спеціалісту стає зрозумілим, яке поняття позначає та чи інша термінологічна одиниця. Недоліком же описового перекладу є те, що термінологічна одиниця перетворюється на розгорнуте словосполучення, тому така характеристика тер-

міна як стислість зникає. Звернемося до розгляду прикладів та проілюструємо дане твердження.

Borough-English – перехід нерухомості до молодшого, а не до старшого сина

Venue – судовий округ, у якому повинна слухатися справа

Mortmain – володіння юридичною особою нерухомістю без права передачі

Misdemeanant – особа, що вчинила злочин, який підлягає судовому покаранню

Mandamus – наказ вищої судової інстанції

Як видно з усіх вищеведених прикладів застосування описового перекладу призводить до розширення самого терміна у мові перекладу: простий термін стає розгорнутим словосполученням або реченням у перекладі. На наш погляд, терміни повністю є зрозумілими у мові перекладу, що і є основною метою перекладного словника – доведення до користувача значення вихідної термінологічної одиниці.

Слід також констатувати, що описовий переклад по-різному представлений у словникових статтях аналізованого нами словника. У деяких випадках опис терміна є не таким поширеним, а складається з одного чи двох слів, натомість у дужках наводиться роз'яснення щодо його вживання. Наприклад:

Acquittal – виправдання; звільнення (від боргу); виконання (обов'язків тощо)

Challenge – відвід, відхилення (присяжних);

Peremptory challenge – відхилення без вказівки на причину (в карних справах)

В даних прикладах описовий переклад уточнюється за допомогою інформації, наведеної у дужках, тобто відбувається роз'яснення відповідної вихідної термінологічної одиниці.

Зустрічаються також випадки застосування компресії при перекладі, яка є протилежним процесом до описового перекладу, що призводить до розширення вихідного терміна. Компресія ж навпаки зменшує вихідну термінологічну одиницю, у перекладі відбувається опущення складових вихідного терміна, який, як правило, є термінологічним словосполученням. Наприклад:

Accessory after the fact – непрямий співучасник, приховувач

Accessory before the fact – прямий співучасник

Homicide by misadventure – ненавмисне вбивство

Vindictive damage – штраф

За винятком окремо взятих способів передачі термінів вихідної мови в аналізованому нами словнику були зафіксовані випадки застосування комбінованого перекладу. Комбінований (паралельний) переклад становить собою поєднання декількох способів перекладу однієї термінологічної одиниці. Комбінований переклад може бути зафіксований лише у спеціалізованих словниках та довідниках, оскільки саме вони призначені для того, щоб наводити усі можливі способи передачі відповідної одиниці вихідної мови. Розглянемо приклади та проаналізуємо їх.

Usufruct – узуфрукт (право користування чужою власністю без заповідання збитку)

В даному випадку комбінований переклад включає застосування транслітерації, тобто передачі написання вихідної термінологічної одиниці та описового перекладу, наведеного у дужках. Наступний приклад:

Grand jury – велике журі (присяжні, які вирішують питання про підсудність даної справи)

В даному випадку комбінований переклад складається з калькування, тобто дослівного перекладу та описового перекладу, наведеного у дужках, який доповнює дослівний переклад.

Найчастіше всього у прикладах нашої вибірки комбінований переклад становить собою поєднання еквіваленту та опису, представленого у дужках, який уточнює сам еквівалент. Наприклад:

Co-respondent – стівдоповідач (в шлюбнорозлучному процесі)

Continuance – відстрочка (в розборі судової справи)

Cognate – родич (по материнській лінії)

Citation – виклик (в суд)

Зустрічалися також у нашій вибірці юридичні терміни, що мали декілька значень, тобто полісемічні терміни, як це не дивно звучить для термінології, яка покликана позначати і конкретизувати відповідне явище чи предмет. Зрозуміло, що аналізований нами словник фіксував різні варіанти перекладу цих термінів, в залежності від їх значення, але такий варіант перекладу не можна визначити як комбінований, оскільки комбінований переклад пропонує декілька варіантів передачі однозначного юридичного терміна. Наведемо приклади:

Law-term – юридичний термін

period судових сесій

Law-writer – той, що пише з питань права

perpetrator у суді, що оформляє документи.

Як видно з вищенаведених прикладів один і той же термін позначає абсолютно різні денотати, тому і переклад пропонується відповідно до значень вихідного терміна. У першому з вищенаведених прикладів в одному значенні пропонується перекладний відповідник, оснований на дослівному перекладі, тобто калькуванні. У другому значенні пропонується описовий переклад. Другий приклад полісемічного терміна пропонується перекласти за допомогою описового перекладу у двох значеннях.

Ще один приклад перекладу багатозначного терміна:

Caption – арешт

супровідний напис або папір до документу

В даному випадку ми маємо справу також з полісемічним терміном, переклад якого залежить від його значення. У першому значенні пропонується еквівалентний переклад. Друге ж значення передається за допомогою описового перекладу.

Висновки. Провівши аналіз основних способів передачі юридичних термінів з англійської мови на українську, зазначимо, що переклад терміна частково залежить від його структури. Так, при перекладі простих термінів найчастіше спостерігається використання або еквіваленту, або описового перекладу. Переклад термінологічних словосполучень тяжіє більше до застосування таких способів перекладу, як калькування та описовий переклад. Зустрічаються також випадки компресії та комбінованого перекладу. Комбінований переклад міг становити собою поєднання еквіваленту та описового перекладу, калькування та описового перекладу, транслітерації та описового перекладу. Комбінований переклад є специфічною рисою власне спеціалізованих видань, які покликані донести до спеціаліста й опосередкованого користувача всі можливі способи передачі вихідної термінологічної одиниці.

Література:

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. *Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. 5-е вид., випр. Вінниця : Нова Книга, 2018. 656 с.
2. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ : Інкос, 2002. 320 с.
3. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). 5-е вид., випр. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2017. 448 с.
4. Черноватий Л.М., Карабан В.І. Переклад англійської юридичної літератури. Навчальний посібник. Вид. 4-е, випр. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2016. 280 с.
5. Haigh R. *Legal English*. London : Routledge, 2015. 360 p.
6. Maison C., Atkins R. *The Lawyer's English Language*. Coursebook. London : Global Legal English, 2007. 452 p.
7. Великий англо-український словник / за редакцією М.В. Адамчика. Київ : Вища школа, 1999. 1597 с.
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
9. Переклад текстів міжнародних англійських угод українською мовою. *Три базові угоди у галузі прав людини* : навчальний посібник. Черноватий Л.М. та інші. Вінниця : нова книга, 2017. 272 с.
10. Ребрій О.В. Переклад англійської громадсько-політичної літератури. *Європейський союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації* : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2020. 240 с.

Yeromenko S. Legal Translation: Lexical Aspect

Summary. The given article highlights the general peculiarities of the legal text and studies the ways of translation of English legal terms into Ukrainian. Research has been done on the basis of English-Ukrainian dictionary edited under the supervision of M. V. Adamchik. The volume of investigated material is 254 terms, obtained by random selection. Terminology constitutes the greatest part of every language vocabulary. It is also its most intensely developing part, the class giving the largest number of new formations. Terminology of any language consists of many systems of terms. We shall call a term any word or word-group used to name a notion characteristic of some special field of knowledge, industry or culture. We have singled out the following structural types of legal terms, namely, simple, composite and terminological set expressions. The following thematic groups have been singled out. They are names of participants of the trial, names of crimes and criminals, names of legal personalities, names of sentences and punishments, names of legal documents, names of legal actions and orders. The main ways of rendering English legal terms into Ukrainian in the dictionary are equivalent, descriptive translation, loan translation, combined translation, compression of the term. The translation of the legal terms in the dictionary partially depends on the structural type of the term. Thus, equivalent translation and descriptive translation are mainly used while rendering simple terms. On the other hand, loan translation, descriptive translation, combined translation, and compression are widely used while rendering terminological set expressions. Combined translation may include equivalent and descriptive translation, loan translation and descriptive translation, transliteration and descriptive translation. Combined translation is a peculiar feature of the dictionaries as their main aim is to present all possible ways of any term translation.

Key words: legal text, legal term, ways of translation, equivalent, descriptive translation, loan translation, combined translation, compression of the term.